

גליון 45

שבטי ישראל

אב תשפ"ד

בסיון
חודש אב

הפינה
לצעירים

מתכון לאנגריי -
תבשיל חצילים!

הלכות
ומנהגים
לחודש אב

בואו היכנסו לאתר מורשת הרמב"ם המתחדש!

באתר תוכלו
לעקוב אחרי
ארועים מגוונים,
הרצאות, וکنסים.
בנוסף תוכלו
למצוא עלוני פרשת
שבוע לילדים
ומבוגרים!
מחכים לכם!

בפתח הדברים

קוראים יקרים, אנו שמחים להגיש בפניכם גיליון נוסף של עלון שבטי ישראל מבית מרכז מורשת הרמב"ם ועדות ישראל. גיליון מבית היוצר של המרכז המתחדש בעיר הקודש טבריה העוסק בימים אלו בהרחבת הפעילות ובמחקר אודות עדות ישראל השונות.

חורבן
הבית
בית המקדש
בית העם
בית ה'.

חורבן, ואש, וגלות
חורבן בניין הקודש
ועבודת
התמיד.
בכיה לדורות,
תפילה לדורות.

ציפייה לישועה
ואמונה שלא אובדת לעולם

מנהל תוכן: עותניאל מנצור
עריכה: אביטל לוי
עיצוב: רבקי שאולזון

מנהגי עדות ישראל לחודש אב

ה. עוד נהגו בחב"ד לערוך סיומי מסכת בכל יום מתשעת הימים ובכלל זה בתשעה באב. וכתבו פוסקי ההלכה מבית חב"ד כי ראוי להמשיך מנהג זה עד יום ט"ו באב. [שמירת המועדים עמ' 264]

ו. בכל אחד מן הימים שבין ראש חודש אב לתשעה בו נוהגים לקרא בבוכארה קינות שונות בבית הכנסת. היו קוראים את הסיפור על מרים בת נחום ושבעת בניה [חנה ושבעת בניה], בניגון עצוב, תוך כדי בכי ואנחה [יהדות בוכארה, עמ' 594].

ז. בשבת חזון נהגו בקהילת וורמייזא להתעטף בטלית של חול. גם הנשים חבשו כובע פשוט ולא מכובד [שטורץ], להוציא חתן וכלה ואבותיהם שהם לובשים בגדי שבת רגילים [מנהגים דק"ק וורמייזא, הרב שמש, עמ' קיט].

ח. נהגו במרוקו להטביל את פרוסת 'המוציא' שבסעודה המפסקת באפר, וכך גם את הביצה [נתיבות המערב עמ' 115].

ט. בלוב נהגו לאכול בסעודה מפסקת עדשים, או ביצה קשה, או 'כוסכוס' עם ירקות [נחלת אבות, עמ' קג].

י. בחסידות קומרנא הקפידו ללכת בפוזמקאות ולא בנעלי גומי בתשעה באב וביום הכיפורים [מנהגי קומרנא עמ' פג].

לוב, פרשבורג, בוכרה, חב"ד, ירושלים, וורמייזא, מרוקו, קומרנא, תימן, וטוניס. מנהגים עתיקים ומעניינים מקהילות ישראל לחודש אב, אלו מנהגים נותרו ואלו אבדו עם השנים?

א. בימי בין המצרים ובתשעת הימים נהגו בחב"ד להגביר הלימוד בעניני בית הבחירה, בספר יחזקאל, במסכת תמיד, במסכת מידות, ובהלכות בית הבחירה להרמב"ם [שמירת המועדים עמ' 266].

ב. בבוכארה נהגו שיש שנמנעים מלאכול בשר בכל שלושת השבועות. מראש חודש אב היו השוחטים מצניעים את סכיני השחיטה שלהם [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה עמ' 593].

ג. בלוב נהגו לאכול בתשעת הימים בשר מלוח ויבש המכונה 'קדיד', ונקניקיות המכונות 'מרגז'. גם בשבת חזון יש שנהגו לאכול רק בשר מלוח [נחלת אבות עמ' קא].

ד. בפרשבורג נהג החתם סופר לכנס את הקהל ביום ז' באב, היום בו נכנסו הנכרים להיכל וקלקלו בו, והיה קורא לבכי ולמספד בכי והתעוררות על גלות השכינה והיה מונה מנין השנים מחורבן בית שני. כמו כן היה מקונן על הגדולים שהסתלקו באותה שנה [מנהגי רבותינו והליכותיהם, עמ' קלה].

[נחלת אבות, עמ' קה].

יט. בשבת חזון נוהג היה החתם סופר ללבוש בגדים אחרים ממה שהיה נוהג בכל שבת [מנהגי רבותינו והליכותיהם, עמ' קלה].

כ. במוצאי הצום היו אומרים בקהילת לוב האחד לרעהו: עקאבל דייר בירושלים הבנויה" [נחלת אבות עמ' קט].

כא. בקהילת וורמייזא נוהג היה שהיה השמש דופק על חלונות הבתים וקורא למתפללים לבית הכנסת. אכן בתשעה באב לא היו קוראים לאנשים וכל אחד היה מגיע מעצמו [מנהגים דק"ק וורמייזא, הרב שמש, עמ' קכד].

כב. נוהג היה החתם סופר לקרא את חודש אב מיום עשירים שבו והלאה בשם "מנחם" [מנהגי רבותינו והליכותיהם, עמ' קלט].

כג. ביום טו באב, נהגו האדמורי"ם מקומרנא לערוך שולחן, ולכבוד ההילולא של הרה"ק אשר מסטולין היו מזמרים את הפזמון "כל ברואי מעלה ומטה", וכן היו מזמרים "הזכירו לפניו, השמיעו לפניו, תורה ומעשים טובים של שוכני עפר" [מנהגי קומרנא].

כד. ביום חמישה עשר באב, היה יום חופש של המלמדים והתלמידים בקהילת וורמייזא [מנהגים דק"ק וורמייזא, הרב שמש, עמ' קלא].

כה. במרוקו היו הנשים מתאספות בפתחי הבתים ומקוננות קינות שונות שנתקנו בשפה הערבית על עשרה הרוגי מלכות, ועל חנה ושבעת בניה. [נתיבות המערב עמ' 115]

כו. נהגו במרוקו לא לעשן לפני חצות היום של תשעה באב [נתיבות המערב עמ' 117].

יא. נהגו בלוב לעטוף את ספר התורה בתשעה באב בבד שחור. כשהיו מוציאים את ספר התורה לא היו מניחים אותו על התיבה אלא על אחד השולחנות [נחלת אבות עמ' קג].

יב. כמו בקהילת לוב נהגו בקהילת וורמייזא לכסות את ספר התורה במפה שחורה, אך שם היו עושים זאת גם לפרוכת ולכיסאות [מנהגים דק"ק וורמייזא, הרב שמש, עמ' קטז].

יג. בבוכארה היו נוהגים שביליל תשעה באב צועדים לבית הכנסת יחפים ממש. את פרקי איכה היו מחלקים בין המתפללים ולכל פרק היה לחן משלו. [יהדות בוכרה עמ' 595]

יד. בחסידות קומרנא לא נהגו לומר מגילת איכה כנהוג במקומות אחרים [מנהגי קומרנא, עמ' פד].

טו. בבוכארה נוהג היה שביום תשעה באב ישובים היו בצידי הרחוב, כאשר אפר מונח על הראש, וקוראים את הקינות בקבוצות בקול מונוטני עצוב. [יהדות בוכרה עמ' 594].

טז. נהגו בחב"ד שלאחר חצות היום של תשעה באב יכול ללמוד את השיעורים הקבועים בחת"ת, והלכות בית הבחירה. [שמירת המועדים עמ' 266]

יז. יש שנהגו בבוכארה לצבוע לאחר חצות היום את הבית ואף לנקותו כהכנה לקראת בואו של מלך המשיח, שכן עתיד תשעה באב להפוך ליום טוב. כך נהגו גם הנשים בקהילת לוב [יהדות בוכארה עמ' 595, נחלת אבות עמ' קה].

יח. בשחרית של תשעה באב נהגו בלוב לא להניח תפילין וגם לא ללבוש ציצית. עוד נהגו בקהילת לוב לעלות לקברי ההורים

[נתיבות המערב, עמ' 117].

(מתוך אתר איגוד רבני בתי הכנסת)

כז. בקהילת וורמייזא היו התינוקות בטילין במשך היום, ולא היו מטיילים [מנהגים דק"ק וורמייזא, הרב שמש, עמ' קכד].

כח. במוצאי הצום היו אוכלים במרוקו חמין חלבי או דייסה העשויה מחיטין כתושות

ט' באב

שנה במדבר, לפני הכניסה לארץ ישראל.

בתשעה באב בשנת 135 נפלה העיר ביתר לאחר מצור ממושך של הרומאים. זה היה הסימן לכישלון ולסוף מרד בר כוכבא.

בתשעה באב בשנת 1492 הסתיים גירוש ספרד, שבו גורשו אלפי יהודים ממקום מגוריהם. השלטון הספרדי בחר את התאריך הזה בלי לדעת שזה תאריך של חורבן עבור עם ישראל.

גם בתקופתנו חל אירוע שעבור חלקים בציבור הישראלי היה חורבן, והוא פינוי ישובי גוש קטיף. בתחילה נקבע הפינוי לט' באב, אך בגלל משמעותו של היום הוחלט לדחות את הפינוי ביום אחד.

ערכים

הערך המרכזי של תשעה באב הוא "אהבת חיים". על פי המסורת, "בגלל שנאת חיים חרבה ירושלים, ובאהבת חיים תיבנה".

בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.

"משנכנס אב, ממעטין בשמחה." (משנה תענית ד', ו)

תשעה באב הוא יום צום ואבל לזכר חורבן שני בתי המקדש, הראשון והשני.

בשנת 586 לפני הספירה חרב בית המקדש הראשון בתשעה באב. 656 שנה אחר כך, בשנת 70 לספירה, חרב גם בית המקדש השני באותו יום בדיוק.

ביום זה קרו אירועים רבים לעם ישראל, כולם קשורים לאבל ולחורבן.

לפי המסורת היהודית, כשעם ישראל עדיין היה במדבר, המרגלים שנשלחו לתור את ארץ ישראל חזרו בתשעה באב. מכיוון שהמרגלים אמרו דברים שליליים על הארץ, נגזר על עם ישראל לנדוד ארבעים

ביהדות אתיופיה נהגו במשך 17 ימים, מראש חודש אב עד י"ח באב, לצום ולהתאבל בשעות היום ולאכול רק בלילה. כיום מנהג זה התבטל והאבל מסתיים למחרת תשעה באב.

בבוכרה נהגו לשבת בצידי הרחוב ולקרוא את הקינות בקבוצות כאשר אפר מונח על ראשיהם.

בחסידות קומרנא שבאוקראינה הקפידו ללכת במהלך הצום בפוזמקאות (גרביים עבים) ולא בנעלי גומי, כנהוג בקהילות אחרות.

בכורדיסטן, בסיום הצום, עם חזרת האבות לבתיהם, נהגו נשותיהם לצאת לקראתם ולנפץ כד חרס בקרבם בעודן קוראות: "נפלי דזמוון קם אקסלוך כורך תורה תלמא אוהא" - "יפלו אויבך לפניך כשם שנשבר כד החרס זה לרגליך!".

בקהילות יוון וטורקיה נהגו בימי בין המצרים לא לטייל בפרדסים ועל שפת הים והנהר, כסימן לנקיטת אמצעי זהירות בימי צער וצרות אלו.

בגרמניה נוהגים לקרוא את תפילת אב הרחמים, שחברה באירופה על רקע הפרעות והגזרות נגד היהודים במסעות הצלב. התפילה נאמרת בגרמניה פעמיים בשנה בלבד: בשבת ערב שבועות ובשבת חזון.

במצרים נהגו לשבת יחפים בבית הכנסת כשלצידם מנורות נפט אישיות.

בגאורגיה לאחר תפילת הבוקר נהגו לעלות לקברי צדיקים ולקברי יקיריהם. בישראל נוהגים בני הקהילה לעלות לאחר התפילה לקבר רבי יהודה בן בבא, מעשרת הרוגי מלכות.

המסר של תשעה באב הוא כי כאשר בני העם היהודי שוררת קנאה, תחרות ושנאה, הדבר מביא לחורבן ולאסונות. רק באהבה, בהידברות ובסובלנות יוכל העם להיבנות ולבנות מחדש את עצמו ואת מולדתו.

מנהגים

ביום זה נוהגים לצום יממה שלמה, מח' באב בערב, ועד למוצאי תשעה באב. על פי המסורת, יום צום זה אסור בחמישה איסורים: אכילה ושתיה, רחיצה וסיכה, נעילת נעליים מעור ותשמיש המיטה (יחסי אישות).

בערב החג ובבוקרו נהוג לקרוא בבית הכנסת את מגילת איכה, המתארת את חורבן הבית. נהוג כי ציבור המתפללים שומעים את הקריאה כשהם יושבים על כיסאות נמוכים, כמנהג אבלים בזמן ה"שבעה".

לאחר קריאת המגילה נוהגים לומר מזמורים הנקראים "קינות", המתארים את האסונות הנוראים שבאו על עם ישראל במהלך החורבן ובשנות הגלות הארוכות.

יש הנוהגים לשבות מכל מלאכה ביום זה.

על פי כמה מהמסורות המשיח עתיד להגיע ביום זה, ולכן יש קהילות שבהן נוהגות הנשים לנקות ולהכין את ביתן לקראת בוא המשיח החל מצהרי יום הצום

מנהגי מסורות ישראל

תשעה באב נחשב לאחד הצומות הקשים והכואבים ביותר במסורת היהודית. תענית זו תופסת מקום משמעותי בלוח השנה היהודי. קיבצנו מנהגים שונים מרחבי הקהילות היהודיות בעולם:

להיות ארוך מספיק, כדי שידלוק לכל אורך התפילה. בשנה שלאחר מכן, בחנוכה, היו מדליקים באותו נר האבלות את שמש החנוכה.

בטוניסיה נוהגים לא לאכול בשר מראש חודש אב עד י' באב, מאחר שהשריפה במקדש כבתה רק לאחר י' באב. עם זאת, הטוניסאים נוהגים לאכול בשר מלוח או נקניק. כמו כן, בטוניסיה בתי המטבחיים היו סגורים כל תשעת הימים.

כמו כן, בקהילות טוניסיה, ובקהילות לוב, נהגו לאכול בצאת הצום מאכל הנקרא "בולו".

יהודי חב"ד נהגו להוסיף שמחה במצוות שמותר לקיים בתקופת ימי בין המצרים: הם היו עושים "סיומים" ומסיימים מסכתות בסעודות מצווה לכל אורך תשעת הימים, מראש חודש אב ועד תחילת הצום.

חסידות גור נהגו גם הם לסיים מסכתות כדי להרבות במצוות "אהבה" - אהבת רעים ואהבת חנם, לעומת חטא שנאת חנם, שהביא לחורבן בית המקדש.

בצפון אפריקה, לקראת סוף הצום נהגו לשטוף ולסדר את הבית ואפילו לסייד ולצבוע אותו, להתרחץ, להתבשם ולהתגלח, ללבוש בגדי שבת וחג כהכנה לקראת בואו של המשיח, באמונה כי עתיד צום תשעה באב להפוך ליום טוב.

יהודי הודו נהגו להתרחץ בנחלים לפני הצום, ובעת יציאתם מהמים לבשו לבן ולא דיברו עם זרים. הם היו נכנסים לביתם ומתחילים בצום מלא ובתפילה בתוך הבית. ההינדואים שאינם יהודים כבר הכירו את המנהג, הפסיקו את ההילולה שקיימו באותו יום והקפידו שלא לנגן במרחק מאה מטרים לפחות ממקום התענית של

בלוב בליל תשעה באב נהגו לישון על מחצלות ולהניח אבנים קטנות מתחת לכרים. נוסף על כך, היו מורחים את כפות הרגליים בשום כתוש, להרחיק עקרבים ומזיקים, מפני שלפי האמונה, המזיקים השונים פעילים בעת זו.

בהולנד בסיום הסעודה המפסקת נהגו לאכול ביצה קשה ולטבול אותה באפר. הביצה העגולה מסמלת את מעגל החיים והאפר מסמל את האבלות ביום זה.

בפרס בין קינה לקינה היו עוברים עניי העיר בין הקהל, וכל אחד מהם קיבל מטבעות שהיו שמורים במהלך הלילה מתחת לכרים של המתפללים.

בבודפשט בהונגריה היו מתקשרים במוצאי הצום ליקיריהם. מסופר כי במוצאי הצום קרסו קווי הטלפון בעיר מפני שכל יהודי העיר התקשרו זה לזה לשאול איך עבר עליהם הצום ולוודא שכולם בטוב.

בקהילות באפגניסטן מסופר כי נהגו להעמיד בכניסה לבית הכנסת קערת אפר, שבה טבל כל אחד את אצבעו והכתים את מצחו.

בחסידות ברסלב, אוקראינה, בזמן סעודת המפסקת נהגו לא לשבת יותר משני אנשים ליד השולחן, אלא כל אחד לבדו. לכן נוהגים שלא לערוך "דימון" בסעודה זו.

במרקו היה מקובל לתת צדקה - 'פְּלוּשׁ דִּי אֵיכָה' - מעות איכה. בקהילות אלו היו מתקבצים עניי הערים בבתי הכנסת, ערבים ויהודים, ומקבלים צדקה מבני ובנות הקהילה.

ברומא שבאיטליה נהגו להחשיך את בתי הכנסת בערב תשעה באב. כל מתפלל ומתפללת קיבלו בכניסה לבית הכנסת נר מוארך להאיר במהלך התפילה. הנר חייב

היהודים הצמים.

בקווקז מכנים את תשעה באב "סורוני", מהכתוב: "דַּרְכֵי סוֹרֵר וַיִּפְשַׁחְנִי, שְׁמֵנֵי שְׁמֵם" (איכה, ג', ו"א). המילה "סור" נגזרת מהמילה "סורר" בפסוק. "סור" הוא כינוי המבטא את האווירה הקשה ביום זה. נוסף על כך, הם מקפידים לפקוד את בתי הקברות לאמירת קדיש על קרוביהם ולאמירת קינות נשים, הנקראות "גיריו". כמו כן, מסופר כי לעיירה קובה שבאזרביג'ן מגיעים יהודים רבים מהעיר ואף ממדינות רחוקות כמו ישראל, רוסיה, גרמניה וארה"ב, כדי להתאבל יחד.

בתימן נהגו להחשיך את בית הכנסת ולהסתפק בתאורה מצומצמת, ולקרוא את פרקי איכה בשתי מנגינות שונות: פרקים א', ב' ו-ד' במנגינת קינות, ופרקים ג' ו-ה' במנגינה של נחמה. בתפילת ערבית נהגו למנות ולהזכיר את מניין השנים לחורבן בית המקדש הראשון והשני.

יחד שבטי ישראל

סיפורים אותנטיים

יהודה אדלשטיין עלה לארץ מפולין. כמשפחה, הם הגיעו למעברה באבן יהודה כעשר שנים לאחר הקמת המדינה. לא היו מים או חשמל. היו צריפים מאסבסט. ואבא שלו בנה את הצריפים יחד עם הילדים הבוגרים.

בשעות הצהריים הילדים היו משחקים בשכונה, הוא זוכר את ריח האוכל, בעיקר קרפלך ומרק עוף.

ההורים היו עובדים מהבוקר עד הערב. לא היה רדיו. היה מכשיר בשם טרנזיסטור, והיינו מאזינים לתסכיתים.

יהודה גדל, התגייס לצבא כתותחן. כשהתחתן הקים את ביתו בנתניה.

עד היום, מספר יהודה לנכדיו ולמשפחתו עם ימי המעברה והתקופה הראשונה שלו בארץ שהייתה תקופה מיוחדת במינה.

דמויות מופת בעדות ישראל

מאת: דוד חוברי

(הכתיבה במדור זה בגליונות הקודמים ובהמשך נלקחים מספרו של דר' גברא כשם הכותר).

מהן טבילה ובאחת הפעמים אירע נס והם התייבשו וקפאו על מקומם מבלי יכולת לנוע. מאז פסקו ההתנכלויות וכמו במעיין המפורסם ע"ש הרש"ש כך גם מקום זה הפך למקודש גם למוסלמים. מ"מ סידור זה שכתב ר' סעדיה נותר כיום רק בחלקו חסרים בו תפילות החול והמועדים אך נותרו בו הושענות, סליחות ליל כיפור, מסכת אבות, סדר העבודה, כתר מלכות, קינות ט' באב ונוסח הרחמים. הסופר ציין בכתב היד השני כי הוא נמצא בגלות מזה 12 שנה וכנראה שעצם כתיבת הסידור השני בישוב אחר מעידה כי עדיין הוא לא הצליח להתיישב במקום קבוע, יתכן והדבר נבע מהמצב הבלתי יציב באותם שנים. לכן סביר להניח כי במשך שנות גלותו התפרנס מכתביה במקומות נדודיו.

ר' סעדיה העתיק בשנת 1781 את מדרש חמדת ימים שחיבר ר' שלום שבזי בעבור האחים אברהם ומעוצ'ה בני חסן כלף הכהן. זה נכתב בישוב ג'ריס שזהו כפר בנפת שרעב ממחוז תעיז שבדרום תימן.

בשנת 1784 העתיק סידור במימון ר' יהודה בן אהרון זה נכתב בישוב אלבעאדין במחוז תעיז שבדרום תימן. אגב כך ישנה מסורת כי בישוב זה קיימת באר מים המיוחסת לרש"ש שהוא בעצמו כרה אותה. זו כונתה בפי הערבים 'ביר אליהוד'. הייתה זו באר ציבורית לכל דורש וכאשר היו שנות בצורת והנהרות בסביבה התייבשו היו היהודיות טובלות בבאר זו. לא מעט סיפורי ניסים סופרו אודותיה ובסיפור אחד סופר שהמוסלמים התנכלו לנשים היהודיות במטרה למנוע

היסטוריית יהודי תימן

מאת: דוד חוברי

כל פרקי ההיסטוריה במדור זה נלקחים מכתביהם של חוקרי תימן בדורות האחרונים

בעתיד, מ"מ יתכן מאוד שאחת הסיבות לעליה לא"י היה המצב הכלכלי הקשה. בשנת 1886 שוב פקדה את תימן שנת בצורת ובנוסף לכך מכת ארבה קשה שחיסלה את מעט היבולים שהיו. בעקבות כך העמיק עוד יותר המשבר הכלכלי וראשי הקהל והרבנים שעשו חשבון נפש תלו את הקולר בצוואר הציבור ובחטאיהם ולא מן הנמנע שהאחריות הוטלה גם על מנהיגי הדור שכן ציטטו אז היטב את דברי חז"ל: "אם ראית דור שצרות באות עליו צא ובדוק בדייניו". לפיכך כולם נדרשו אז לתקן דרכיהם והוחלט למנות ועד אשר יפשפש ויבדוק היטב את מעשי הציבור והיחידים ויוכיח את הסוטים מדרך הישר. למעשה כוונה תקנה זו לכלל הציבור.

בעשור האחרון של המאה ה-19 והחל משנת 1891 התמרדו השבטים המוסלמים הזיידים בצפון תימן בראשותו של האימאם הטוען לכתר על כל תימן מוחמד בן יחיא חמיד אלדין כנגד השלטון העות'מאני. העות'מאנים הצליחו אומנם לדכא את המרד אך מחוזותיה הצפוניים

תולדות יהודי תימן בשלהי המאה ה-19
מצבה הכלכלי של הקהילה היהודית בשלהי המאה ה-19 הלך והתדרדר. בשנת 1878 פקדה שנת בצורת את צנעא והדבר בא לידי ביטוי בירידת רמת החיים ובהתכנסותם של המשפחות בתוך עצמם מתוך דאגה לגרעין המשפחתי הקרוב ביותר. כתוצאה מכך תהליך הסוציאליזציה (חברות) בקהילה הלך והצטמצם ובני אדם נמנעו מלבקר אחד אצל השני הן בשמחות והן בעיתות צרה מפאת חוסר היכולת לממן את הסעודות הכרוכות בכך. משום כך נאלצו חכמי צנעא לחדש את תקנות הקהלה משנת 1828 שגם אז נתקנה הוראה בדבר הפחתת ההוצאות לסעודות אלו. כך פרטו מה מותר ומה אסור להביא לסעודות מצווה ולניחום אבלים מתוך מגמה לשמר את קיום המצווה עד כמה שאפשר ובלבד שלא ימנעו אנשים את עצמם מללכת בגלל הקושי הכלכלי.

בשנת 2-1881 החל גל עליה לא"י הידוע כעליית תרמ"ב ועל כך נספר בפירוט

על עיר הבירה. היטיב לתאר זאת ר' סעיד ערוסי בזו הלשון: "...ואין גשמים ומתו הצאן מחמת הרעב... והתבואות ביוקר... ותכשיטי כסף טהור נמכרו בחצי מחירן... ורבו מזי רעב. ומכרו בני אדם את כל כלי בתיהם בחצי דמיהם וברבע... וכל דרכי הפרנסה שותקו, וכלל המלאכות שבתו, ונדלדלו בעלי בתים, ושרר העוני ברוב העולם גויים וישראל... ואין גשם, נפיחי כפן(רעב) נתרבו בכל עבר ובכל פינה, ורבים רבים מתים מחמת הרעב, עד שהיו בני אדם שאכלו עשבים כגון "כביז" ועלי גפנים ואספסת וזולתן. והמחזרים על הפתחים (קבצנים)

בוכים בכל שער, ולא יכלו בני אדם לברוח כי חזק הרעב בכל ערי תימן עד שלא מצאו לאן לברוח, והיו הנערים מפשפשים (נוברים) בעפר ובשווקים אולי ימצאו גרגיר לאוכלו, ונפלו פני כל אדם והכחיל בשרם וצמק. וחלו יהודי צנעא בירקון(צהבת),

טובים היו חללי חרב מחללי רעב... ורוב החולי והצער היה ביהודי צנעא". אכן הייתה זאת מציאות קשה ביותר שכונתה בפי יהודי צנעא "חוזת אלרבאעי"-מצור הרבע שהיה מותר להכניס מידת רבע (מועטה) של תבואה.

של תימן נשארו בשליטת האימאם והשבטים המקומיים.

למעשה כל העשור האחרון של המאה ה-19 היה רצוף בשנות בצורת ורעב ואסונות הטבע פגעו פגיעה קשה בקהילה היהודית. על מוראות הבצורת והרעב של שנים אלה כתב אחד מחכמי תימן שנמנה גם על משכיליה שהחלו להתגבש כקבוצה ייחודית בתקופה זו. היה זה ר' סעיד ערוסי. הוא כתב כרוניקה (קורות-דווח של אירועים היסטוריים באופן כרונולוגי שוטף) אודות הרעב, חוסר בתבואות והאמרת מחירי התבואות מידי חודש בחודשו כמדד משקף להחרפת המצב הכלכלי. למשל בשנת 1897 לא זו בלבד שהיבולים לא עלו יפה אלא שגשמי זעף ושיטפונות קלקלו גם את מה שנאסף בגרנות. בשנה שלאחריה (1898) בא רעב בעקבות המחסור בתבואות שפגע גם בבני אדם וגם בבעלי החיים. כתחליף לתבואות אכלו בני אדם מזון בהמות כעשבים ואספסת ושאר עלים מותרים. במקביל התקוממו השבטים המוסלמיים המקומיים ונצלו את מצוקות הזמן וחוסר היציבות כדי לערער את השלטון העות'מאני ולסלקו.

בשנה זו הם הצליחו לנתק את הדרך מנמל חודידה לצנעא ולמעשה בכך הוטל מצור

הנהגות ואורחות חיים בעדות ישראל השונות

מאת דוד חוברי

(כל הפרקים העוסקים בנושא הנ"ל לאורך כל הגליונות לקוחים מספרו של הרב יקאפח "הליכות תימן")

משקאות חריפים : להלן המשך תאור הכנת הערק- לאחר שתסס במשך כשבועיים ומשבודקים היטב שנסתיים תהליך התסיסה כלומר אין יותר פירוק של הסוכרים על ידי החיידקים שתוצר הלוואי של הפירוק הוא אחוז האלכוהול, אגב הבדיקה לנ"ל הייתה נעשית באמצעות הכנסת נר דולק לחלל האוויר הפנוי שבחבית המשרה, אם הנר לא נכבה סימן שהתסיסה נסתיימה. כאן עברו לשלב הפקת האלכוהול באמצעות בישול המשרה בדוד נחושת אטום, היטב שיש לו פתח אחד המחובר אל צינור נחושת שדרכו עוברים אדי המשרה המורתחת. צינור זה משוקע בחלקו השני בדוד מים קרים כך כשאדי האלכוהול היוצאים בשעת הרתיחה מהדוד הרותח עם המשרה עוברים דרך הצינור ובהגיעם אל מקום שיקועו במים הקרים הם מתעבים ומטפטפים קלות מקצה הצינור שמסתיים בצורת זרבובית, הטיפות הנקלטות נאספות לאט לאט לתוך כלי קיבול ומשם מועברות לבקבוקים. אגב מהלכם של אדי האלכוהול והתעבותם במיכל המים הקרים הם מחממים את צינור הנחושת שמחמם את המים ולכן יש צורך לחוש במגע יד אם המים הקרים התחממו ולהחליפם במים קרים תוך כדי התהליך, באמצעות הוצאת מים חמים מהמיכל בעזרת כלי קטן ומהילתם במים קרים. משמסתיים תהליך האידי טועמים אם הטפטוף האחרון נטול אלכוהול במידה ואכן כך מורידים את הדוד ומרוקנים את הפסולת של משרת הענבים הסחוטה ומיובשת. פסולת זו שמשה כחומר הסקה לתנור. תהליך הזיקוק של דוד אחד לוקח בערך ארבע שעות ובישול זה נקרא 'דבכה'. הפסולת הנותרת נקראת 'שינאנה'

מעט מאוד אנשים הפיקו ערק רפואי העשוי מפסולת של דבש טבעי שדרך הפקתו דומה לנ"ל. ערק זה נקרא 'עוטאט' ובגלל נדירותו הוא היה יקר מאוד.

הכנת יין- את היין הכינו בכל בית כי בתימן אין מכירת יין בחנויות

ובשווקים מחמת איסור שתיית אלכוהול מסוג כלשהו על המוסלמים. לפיכך הותר ליהודים להכין את היין לצריכה אישית בלבד ושלא לשם מסחר. הענבים נקנו בדרך כלל בסוף הקיץ בין חודש אב לתשרי תלוי בזן הענבים. תמיד הענבים נבצרו בשיא הבשלתם כשרמת המתיקות בהם גבוהה סמוך להצטמקותם. הענבים נרכשו בשוק בכמויות גדולות ולפיכך לא נשקלו אלא אמדו את כמותם. אלה הובלו ע"י סבלים לכל בית ובית. הענבים פוזרו ושוטחו ברצפות החדרים והושארו במשך מס' ימים לאוורורם, יבושם ואף להצטמקותם. במשך ימי יבוש אלה נהנים כל בני הבית מאכילה בלתי מוגבלת של ענבים לשובע בדרך זו גם עמדו על טיב מתיקות הענבים. לאחר 3-4 ימים מתגייסים כל בני המשפחה לעבודה. תחילה לפירור הענבים וברירתם לאחר מכן דריכתם ברגליים נקיות ומיובשות היטב. הכל מועבר לחביות שנרחצו מראש היטב, יובשו ועושנו בגפרית המשמידה כל נוכחות חיידקית העשויה לגרום להחמצה. חביות אלה של ענבים מרוסקים הנקראים תירוש מושהים תחת השמש במשך שבועיים ולאחר מכן הם הוכנסו למרתף היין. התירוש הוכנס לחביות ובמשך 10 ימים נבחש התירוש היטב מידי יום ביומו כדי לעזור לחיידקים להמשיך בתהליך התסיסה. בתום ימי התסיסה ממלאים את החביות עד תום כדי שלא יותר אוויר (האוויר מותר לחיידקים בחללו ואלה גורמים להחמצה) ואוטמים היטב. לאחר מס' חודשים פותחים וטועמים. כל עיסת התירוש נסחטת ומסוננת כך שהמיץ בלבד שהוא למעשה היין מופרד לחלוטין ומבוקבק. מהפסולת הנסחטת משתמשים לעשיית הערק. היין שוהה בבקבוקים עד פסח ואז מסננים את כל המשקעים האחרונים מתחתית הבקבוק והיין ראוי לשתיה. ישנן יינות שיוצאים מתוקים ויש מרים תלוי בטיב הענבים, בזן ובשמירה על כללי ההכנה. בדרך כלל אהבו יותר לשתות יין מתוק ולפיכך אם יצא יין מר מתקו אותו במשרת צימוקים מאותו זן שהוכנסו ליין. לא מתקו את היין בשום פנים ואופן בסוכר כדי לא לפגום בכשרותו לקידוש, כי לפי הרמב"ם כל יין שמוחק בסוכר או שהוכנס לתוכו סוכר אפילו בשלב התסיסה הריהו פסול לקידוש.

פינת ההלכה

ליקוט הלכות תשעה באב מתוך פניני הלכה

שלושה הבדלים הלכתיים ישנם בין צום תשעה באב לצומות הקלים:

(א) צום תשעה באב נמשך יממה שלימה, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים; ואילו הצומות הקלים נמשכים יום בלבד, מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים.

(ב) בצום תשעה באב אסורים בכל חמשת העינויים, שהם: (1) אכילה ושתייה, (2) רחיצה, (3) סיכה, (4) נעילת הסנדל, (5) תשיש המיטה. ואילו בצומות הקלים אסורים רק באכילה ושתייה.

(ג) מצום תשעה באב רק חולים פטורים, ואילו מהצומות הקלים גם מעוברות ומיניקות פטורות.

ככלל, צום תשעה באב שווה לצום יום הכיפורים, שכל מה שתקנו חכמים בתשעה באב, תקנו כעין מה שנצטווינו בתורה ביום הכיפורים, ובכלל זה החובה להתענות בחמשת העינויים. אמנם, כיוון שצום תשעה באב מדברי חכמים, דיניו קלים יותר בשני עניינים עיקריים:

(א) בתשעה באב לא חייבו חכמים את החולים לצום, ואילו בצום יום הכיפורים גם חולים חייבים, ורק מי שהצום עלול לסכן את נפשו - פטור מהצום. (ב) בכל מקום של ספק, בצום יום הכיפורים יש להחמיר ובצום תשעה באב אפשר להקל. שכן הכלל, שבכל ספק בדברי תורה יש

להחמיר, ואילו בספק בדברי חכמים הלכה כדעת המקילים.

אולם מצד אחר ישנה חומרה בצום תשעה באב על פני יום הכיפורים, שבצום תשעה באב יש גם חיוב אבלות, ולכן יושבים על הארץ, ואין אומרים שלום זה לזה, ומחשיכים את האור בלילה, ואסורים בלימוד תורה משמח. ואילו ביום הכיפורים החובה היא להתענות בלבד, אבל מחוץ לחמשת העינויים הוא נחשב ליום חג, ולובשים בו בגדים נאים, ויושבים על הספסלים, ושרים בו ומברכים לשלום וכמובן שעוסקים בתורה בלא הגבלה. (שלא בהקשר לעינוי, יום כיפור אסור במלאכה ככל דיני שבת).

ה - רחיצה

כל רחיצה של תענוג אסורה בתשעה באב, בין במים חמים ובין במים קרים, ואפילו מקצת גופו אסור לרחוץ, ואפילו להושיט אצבע אחת קטנה לתוך מים אסור. אבל מי שנתלכלך בבוץ או צואה או שנטף דם מחוטמו, רשאי לרחוץ את המקום המטונף, מפני שאינו מתכוון לתענוג (שו"ע או"ח תקנד, ט). וכן הורים שמחליפים חיתול של ילדם, ירחצו את המקום המלוכלך למרות שתוך כדי כך ירחצו את הידיים. ואם הלכלוך או ריחו הרע אינו יורד במים

בעלה (מ"ב תקנד, כט, שעה"צ לח). מותר ליטול מגבת שיש בה לחות מועטה, ולהעבירה על הפנים הידיים והרגליים, מפני שבלחות מועטה שכזו אין איסור רחיצה. ובתנאי שאין בה 'טופח על מנת להטפוח', היינו שאין בה לחות כזו שיכולה ללחלח את היד באופן שתוכל אח"כ ללחלח דבר אחר (רמ"א תקנד, יד; מ"ב כז).

ז - סיכה, בשמים ועישון

אסור לסוך אפילו מקום קטן שבגוף בשמן או משחה, וכן אסור להשתמש במוצרי קוסמטיקה כאבקות ומשחות לייפוי העור או לריח טוב. ודווקא סיכה של תענוג אסורה, אבל סיכה לצורך רפואה מותרת. לפיכך, מותר למרוח ווזלין לסדקים בשפתיים, וכן מותר למרוח משחה נגד גירוד (שו"ע תקנד, טו). וכן מותר למרוח משחה נגד יתושים.

אין מריחים בשמים בתשעה באב, מפני שיש בזה תענוג, וצריך אדם למעט מתענוגו ביום שנחרב בית מקדשנו. ואמנם יש שהקילו בזה מפני שאינו אחד מחמשת העינויים (מ"א), אבל דעת רוב הפוסקים להחמיר בתשעה באב (שו"ע תקנט, ז, שעה"צ תקנו, א). לעניין עישון ראו בהערה

בלבד, יש להשתמש בסבון. וכן אשה שמכינה מאכלים לקראת סוף הצום או לילדיה, רשאית לשטוף לשם כך מאכלים וכלים, מפני שאין זו רחיצה של תענוג. ואף שבכל רחיצה להסרת לכלוך יש גם קצת הנאה, מכל מקום כיוון שעיקר הכוונה להסרת לכלוך, אין היא נקראת רחיצה של תענוג.

מי שהזיע מאוד, עד שהוא טרוד וסובל מאוד, רשאי לרחוץ את מקום הזיעה, מפני שאינו מתכוון ברחיצתו לתענוג (מ"ב תריג, ב, שעה"צ ד).

וכן מי שהוא רגיש במיוחד, ודעתו אינה מתיישבת עליו בלא שישטוף את פניו בבוקר, רשאי לשטוף את פניו במים. מי שנצטבר לו אחר השינה לכלוך בזוויות עיניו, והוא רגיל תמיד להסירו במים, רשאי להסירו במים (שו"ע תקנד, יא, מ"ב כב).

אסור לשטוף את הפה בתשעה באב, ומי שיצטער מאוד אם לא ישטוף את פיו, יכול אף בתשעה באב לשטוף את פיו ולצחצח את שיניו בלא משחה (ועי' לעיל ז, ה, 6). אבל ביום הכיפורים, שחויב הצום מהתורה, אין להקל בזה.

כלה שהיא בתוך שלושים יום מנישואיה, רשאית לרחוץ את פניה ולסוך בגופה את מה שהיא מוכרחה, כדי שלא תתגנה על

מתכוני עדות אנגריי - תבשיל חצילים

שבוע תשעה באב הוא שבוע של תפילות ותענית. בשבוע זה חל איסור על מאכלי בשר ולכן היו מאכלים קבועים שנהגו לאכול בשבוע זה: דגים, חצילים בצורות שונות, לוביה, סלטים למיניהם, תבשילי ירקות, עדשים ומחמוסה עם ביצים ועגבניות (ראה מתכונים בפרק על אורז).

מרכיבים:

- 800 גר' חצילים - 3 חצילים
- 2 בצלים
- 4 כפות שמן
- 1 כפית מלח
- 5 ציבניות
- 1 כפית אדווה מלח
- 1 כפית בהראט
- 2 כפות מלח גולא
- חצי כפית מלח אימון
- 2 כפות סוכר
- ספריקה חריפה (לא חייבים)

אופן הפקדה

1. קולפים את החצילים, חותכים ארוחה ארוסות בצווי 1 ס"מ, משרים במים ומלח גולא 10 דקות ומסננים.
2. חותכים את הבלב וציבניות אצואלים.
3. מטאנים במחבת עם מכסה את הבלב עם בהראט עם ארבעה.
4. מסדרים חצי מלחות הבלב בלכבה מסודרת בסיו, מאליה מסדרים לכבה לו חצילים. מאליה מסדרים לכבה לו הבלב לומר ומאליה לכבה לו ציבניות.
5. ממיסים את הפנצאים לטאזו מציבניות עם מלח אימון, סוכר ומלח ויזרקים מאליה.
6. מבשלים עם ארבעה ביונית בלעם או עם לפנצאים מתאדים.

ניתן לממן את החצילים טמון קל לפני בהשלו אך אם התבצה מוט למנונית אפשר אבל בנפרד חצי ק"ג בלר חתק ארוסות דקות אסדר בלכבה נוספת לפני לוסדרים את לכבה ציבניות באחרונה.

מתכוני עדות חצילים כבושים

טעמים העשיר של החצילים נוצר מתערובת התבלינים והחומץ ואופן ההכנה. הטעמים נספגים ומפיצים ניחוח. את החצילים הכבושים אפשר לאכול כמנה בפני עצמה והם ליווי נפלא לכל ארוחה.

הכנת פתיוני

1. מלחימים במזבחה את פלום הקצול בלחץ מוסיפים את הבהר-ראטו, מקטינים את פלמבה ומוסיפים את הסוכר וחצי כוס מלחצאים בהם דורתחו החצילים. מורידים מרגל אחרי דקה.
2. מוזגים חצי אצלחת לטוזה ומוזגים חרף לבל אורכו עד פהצול בק ללני הולקים נלארים מוזהרים וי פהצול ובהכנת.
3. מוזגים בכסית לני חריצים בהל החציל מנסים ומתארים בהצורה פלום. מסדרים בהכסיות בקוססה עם מכסה. לוסכים את הפנצאים לנלארו בסיר עם החצילים ומניסים למקרר. לאחר כיומיים נספגים הפנצאים.

מרכיבים:

- 1 ק"ג חצילים קטנים לטוסים
- 2 ראטי לום גדולים קלוסים
- וקצולים דק
- 4 כפות לחן
- 2 כוסות חומץ לבן + 1 כוס מים
- 1 כף אדלס מלח
- 2 כפות סוכר מוקות (כסיר)
- למחצית החומץ ובהכנת למלח
- 2 כפות אדלס בהראט
- למני ללובה בצינקה, ניח ארוסים
- כ-10 עלים קצולים למלח.
- קוססה עם מכסה לבסוף

אופן ההכנה

1. מרתחים מים, מלה, סוכר וחומץ.
2. מסדרים את החצילים בק לבסוף יפיו מכוסים בנצאים. מכסים את הסיר ומרתחים את החצילים עם הפנצאים אריבך דקות בדוק.
3. מכבים את פלמבה ומלארים את הסיר מכוסה עד להתקררותו.

מתכוני עדות

מחאללה - לפת כבושה

אופן הפכפך

1. לטפס פלטה את פלטה מתוקים אריבעה חלקים ומכניסים אבצ'ני
 2. מנימים את הפלח במים במחפרטורת פחדר. לוסטים מן פלטה מוסימים את החומץ ליני פלוח ומתאזים את רבצ'נת עד כסוי. סוגרים פלטה.
 3. כבבור יומיים מוסימים את הפלך.
 4. כבבור יומיים מוסימים מיל'מיון סחוט טרי. מן ג'א אדאז אלע'ים ולונד'ך אלוהא'ץ.
- ץ' בוא אדרי, פלטה ובסלק אמתורי, חלפס צונמס ואינס ראויים

מרכיבים:

- 4 ראלי אכפת טריים באד'א
- בינני
- 2 ראלי סלק אדום קרופים
- וחמכים אלמנוד חלקים
- 3 כפות מלח בשל
- חצי כוס חומץ לבן
- 4 ליני לום בקרופתם
- רבצ'נת אדורה

סלט ירקות

מרכיבים:

- זאבניות
- מאפסונים
- אצי מאורי
- פאפס ירוק + פאפס חרין
- בצ' ירוק קבול'דק +
- בצ' יבל
- פטרז'איה קבוצ'דק
- רלד
- מיל'מיון טרי
- מלח
- כאות פומב'טם נקב'ז'אפי
- מספר פסוצ'דים
- * פל'צונכים לולוח ארוחה מאג'לים אבד פתב'לויים
- קצרי'ט טרי, קצרי'ט מתאל'וד ובלוחית זמבה.

למי אבכה

חללים נפלו עוללים ויונקים
 ואין מקים ואין חומל וחונן
 לזאת כל יום וכל ליל איליל
 ברב חבל כמו אבל ואונן
 ומר אספד ואח אקרא לקפוד
 ומדמעי עפר ציון אחונן
 ואחדל משמע קול מרגן
 ואיכה ישבה בדד אקונן

למי אבכה וכף אפה
 ובבכי אמרר והמון מעי אשנן
 הלמקדש וארון או כרובים
 אשר עורבים
 וקפוד שם יקנן
 ועל דוכן אשר הוכן
 ללוי לנצח בשיר לאל ורגן
 אהי משמים עלי אורים ותמים
 אשר שם כהני משמר יכונן
 ועל הרג חכמים בית אלהים
 ובא קוסם קסמים גם מעונן
 ואיכה חשכה אור ההלכה
 והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן
 וסוד תורה היש מוציא לאורה
 ומי הוא זה עלי הדור יגונן

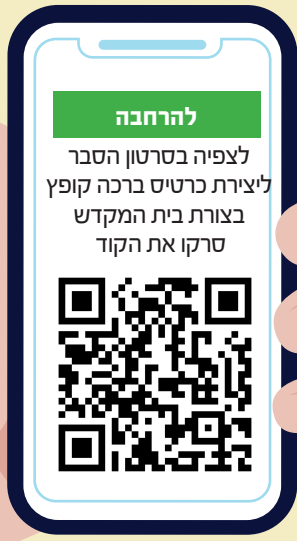
להאזנה

הפינה לצעירים

תפזורת בית המקדש

מ	ק	ד	ש	י	נ	ה	פ
ז	מ	נ	ו	ר	ה	ב	ר
ב	כ	מ	ח	ו	ש	נ	ו
ח	י	נ	ה	ש	ט	א	כ
ל	ו	י	ב	ל	ר	ק	ת
כ	ר	ו	ב	י	מ	מ	נ
ה	ט	א	ר	מ	מ	נ	ה
נ	כ	פ	ו	ר	ת	ר	ק

מקדש/ ירושלים/ חושן/ מנורה
 כרובים/ כיור/ מזבח/ כהן
 לוי/ פרוכת/ כפורת

תשעה באב

בחדש זה חל תשעה באב. היום בו
 נחרבו בית המקדש הראשון ונאחריו
 גם בית המקדש השני.
 חלקו הראשון של חודש אב - ימים של
 אבלות שבהם אהינו אבאים על המקדש
 שחרב אבא גם על הגלות הארוכה.
 אלקיים שנים היינו בגלות. היום
 אהינו זוכים לחיות בדור של גאולה
 אך מצפים למקדש בתפארתו.
 לאחר תשעה באב אהינו תוראים
 הפטרת של נחמה. הקב"ה מבטיח
 אנו שנגזרם לא יצוב את עם ישראל.
 וגם כשנראה שיש חורבן גדול - תמיד
 תמיד תקומה לעם ישראל.
 בסנה זו, הנבואות הללו מקבאות
 תוקף מיוחד.
 עם ישראל, עם הנצח.
 לא יאבד לעולם

.....
 הפינה הזו היא בשבילכם,
 ואני רוצים שתכתבו לנו על
 מה מעניין אתכם שנכתוב כאן
 בעלונים הבאים. אתם יותר
 ממוזמנים לכתוב לנו למייל:
edotlyeladim@gmail.com